

ประวัติความเป็นมาและสภาพปัญหาของการบริหารงานบุคคลของกรมตำรวจ

ประวัติกรมตำรวจและความเป็นมา

กิจการตำรวจไทย¹ ได้จัดตั้งขึ้นในรูปแบบระบบตำรวจแห่งชาติ (national police system) โดยกำหนดให้กรมตำรวจขึ้นอยู่ในสังกัดการควบคุมปกครองบังคับบัญชารับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย ภายใต้การบริหาร เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกันทั่วประเทศ ทั้งในด้านการกำหนดนโยบาย กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ แผนงานปฏิบัติการกิจการตำรวจและการบริหารงานบุคคลเกี่ยวกับ ยศ ตำแหน่ง หน้าที่ เงินเดือน การบรรจุแต่งตั้ง การโยกย้าย การเลื่อนยศ ตำแหน่งเงินเดือน การฝึกอบรมตำรวจ ส่วนตำรวจไทยได้ริเริ่มจัดตั้งขึ้นครั้งแรกแต่เมื่อใดนั้น ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพียงแต่สันนิษฐานกันว่ากิจการที่มีลักษณะแบบตำรวจคงจะมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี² คือ ประมาณปี พ.ศ. 1800³

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบการปกครองบ้านเมืองออกเป็น 4 เหล่า หรือที่เรียกว่า "จตุสดมภ์" ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา พร้อมกับโปรด

¹ สำหรับประวัติของกิจการตำรวจไทย ดูรายละเอียดได้จาก เซวง แก้วไชโย . " การบริหารงานของกรมตำรวจเกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์ ." (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515) , หน้า 26 – 30. และ สดศรี พรประสิทธิ์ (ร.ต.) " การบริหารงานบุคคลของตำรวจไทย, " (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511) , หน้า 10 – 15.

² ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์ . การบริหารงานตำรวจ (เอกสารประกอบการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ อันดับที่ 36 คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2525) , หน้า 201.

³ ประเสริฐ รุจิรวงศ์ . พล.ต.อ. . " ประวัติตำรวจยุคโบราณ " . ส่งเสริมวิชาการ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (สิงหาคม 2509) : 27.

เกล้าฯให้มีกิจการตำรวจขึ้นในโอกาสนี้ด้วย โดยแบ่งหน่วยงานตำรวจออกเป็น ตำรวจนครบาล ตำรวจภูธร สังกัดอยู่ในกรมเวียง กับตำรวจหลวงให้ขึ้นสังกัดอยู่กับกรมวัง และในปี พ.ศ. 1998 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราศักดินาของตำรวจขึ้นในทำนองเดียวกับศักดินาของข้าราชการฝ่ายอื่นๆ จากพระบรมราชโองการนี้เป็นประจักษ์พยานชัดแจ้งว่า กิจการตำรวจได้ถือกำเนิดขึ้นแล้วในประเทศไทยสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา และมีเอกสารทางราชการอีกหลายอย่างแสดงว่า บุคคลที่จะเป็นตำรวจได้นั้นต้องคัดเลือกจากผู้ที่มีชาติกำเนิดสืบเชื้อสายมาจากตระกูลที่ได้ทำคุณงามความดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และต้องเป็นบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยนับได้ว่าเป็นการวางหลักเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเข้าปฏิบัติหน้าที่ตำรวจ ได้อย่างเหมาะสมกับภารกิจ ความรับผิดชอบตามหลักการบริหารงานบุคคลหนึ่ง⁴

การตำรวจได้วิวัฒนาการเรื่อยมา จนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นสมัยที่ประเทศไทยมีการปฏิรูปการปกครองตามแบบอารยประเทศตะวันตก การตำรวจไทยก็ได้วิวัฒนาการตามไปด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะจัดตั้งกองตำรวจขึ้นในประเทศเช่นเดียวกับประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้กัปตัน แซมมวล โจเซฟ เบิร์ด เอ็มส์ (Capt. Samuel Joseph Bird Ames) ชาวอังกฤษ (ซึ่งภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงรัฐสมาภิบาลบัญชา) เป็นผู้วางโครงการจัดตั้งกองตำรวจสำหรับรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศตามแบบอย่างยุโรปเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2403 กัปตันเอ็มส์จึงได้รับสนองพระบรมราชโองการจัดตั้งกองตำรวจขึ้นเรียกว่า "กองโปลิศ" กัปตันเอ็มส์ เป็นผู้บังคับกองโปลิศเป็นคนแรก กองตำรวจนี้เป็นกองเล็กๆ โดยมากจ้างพวกแขกมลายู แขกอินเดีย มาเป็นพลตำรวจ⁵ แต่เนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในสมัยนั้นเป็นยุคที่อังกฤษ ฝรั่งเศส ปอร์ตุเกส

⁴ ประเสริฐ เมฆมณี . ตำรวจและกระบวนการยุติธรรม : คู่มือสร้างเสริมความก้าวหน้าของตำรวจ พนักงานสอบสวน นักกฎหมาย นักการศึกษาและสิ่งทีประชาชนควรรู้ (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์ , 2523) , หน้า 61 – 62.

⁵ ธีรบุญ จัดตารีส . พล.ต.ต. . " ประวัติกัปตันเบ็ดเอมส์ " . เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ท.ซี.เอส.ฟอร์ดี (พระนคร : โรงพิมพ์สว่างศิลป์ , 2510) , หน้า 62.

ฮอลันดา กำลังแข่งขันกันหาเมืองขึ้นในทวีปเอเชีย แม้ว่าประเทศไทยไม่ถึงกับต้องเสียเอกราช แต่ก็ต้องเสียดินแดนบางส่วนไป การจัดระเบียบการปกครองประเทศขณะนั้นจึงพุ่งเป้าไปในด้านป้องกันประเทศเป็นส่วนใหญ่ นโยบายการตำรวจจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายการเมืองระหว่างประเทศ และการทหารด้วย⁶

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงขยายงานตำรวจนครบาลโดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้นาย เอ.เจ.ยาดิน (A.J.Jadine) ชาวอังกฤษมาช่วยงานอีกคนหนึ่ง นอกจากนั้นได้ทรงจัดตั้งตำรวจภูธรขึ้นในรูปทหารโปลิศ เมื่อ พ.ศ. 2519 สำหรับเป็นกำลังรักษาความสงบเรียบร้อยในสวนภูมิภาค และให้สามารถปฏิบัติการทางทหารได้ด้วย โดยได้ทรงว่าจ้างนาย ยี.เชา (G. Schau) ชาวเดนมาร์กมาเป็นผู้วางโครงการ ผู้บังคับบัญชาส่วนมากโอนมาจากทหาร ต่อมาใน พ.ศ. 2420 ได้เปลี่ยน " กองทหารโปลิศ " เป็น " กรมกองตระเวนหัวเมือง " จนถึง พ.ศ. 2440 ได้ทรงตั้ง "กรมตำรวจภูธร" ขึ้นแทน โดยมีพลตรีพระยาवासเทพ (G.Schau) เป็นเจ้ากรมตำรวจภูธร ในระยะแรกกำลังพลใช้ตำรวจจ้างต่อมาเมื่อทางทหารได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ทางตำรวจภูธรก็ได้ขออนุมัติใช้กฎหมายฉบับนี้เมื่อ พ.ศ. 2448 เกณฑ์คนเข้าเป็นตำรวจเช่นเดียวกัน เมื่อได้จัดตั้งกรมตำรวจภูธรขึ้นแล้ว ก็ได้พยายามขยายการตำรวจไปยังหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาค ตามลำดับ เพื่อให้มีกำลังตำรวจสำหรับป้องกันปราบปรามโจรผู้ร้าย อำนวยความร่มเย็นเป็นสุขให้แก่ประชาชน กล่าวคือ

- พ.ศ. 2440 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลปราจีนบุรี
- พ.ศ. 2441 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลกรุงเก่า
- พ.ศ. 2442 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลนครชัยศรี นครราชสีมา ราชบุรี พายัพ และจัดตั้งกองตระเวนรักษาทางรถไฟสายเหนือขึ้น มีหน้าที่เช่นเดียวกับกองตระเวนรักษาทางรถไฟสายนครราชสีมา ซึ่งได้จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2437
- พ.ศ. 2443 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลอุดร นครสวรรค์ และจัดตั้งกองตระเวนรักษาทางรถไฟสายเพชรบุรีขึ้นอีกกองหนึ่ง

⁶ แฉ้ว โสติพันธ์ . พ.ศ.ต. . เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง " ประวัติของกรมตำรวจไทย " . บรรยายที่กองกำกับการโรงเรียนนายร้อยตำรวจ , 2506 , หน้า 2.

- พ.ศ. 2444 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราช ปัตตานี พิษณุโลก
- พ.ศ. 2445 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลอีสาน
- พ.ศ. 2447 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลชุมพร
- พ.ศ. 2448 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลเพชรบูรณ์
- พ.ศ. 2449 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลจันทบุรี
- พ.ศ. 2451 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลภูเก็ต⁷

นอกจากนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับตำรวจ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยตำรวจขึ้นที่ จังหวัดนครราชสีมา ใน พ.ศ. 2444 เพื่อผลิตนายตำรวจออกรับราชการตำแหน่งผู้บังคับหมวดในส่วนภูมิภาค ต่อมาใน พ.ศ. 2447 ได้ย้ายมาตั้งที่ ตำบลห้วยจรเข้ม อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนนายร้อยตำรวจปัจจุบัน

ทางด้านตำรวจนครบาล ได้จัดตั้งโรงเรียนพลตำรวจชั้นฝึกอบรมตำรวจ ซึ่งได้รับการคัดเลือกเข้ารับราชการตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร เมื่อ พ.ศ. 2450 และได้ตั้งโรงเรียนนายหมวด สำหรับฝึกอบรมผู้ที่แต่งตั้งเป็นนายร้อยตำรวจตำแหน่งรองสารวัตรอีกด้วย⁸

มีข้อสังเกตว่า กิจกรรมตำรวจในยุคนี้อยู่กับกระทรวง 2 กระทรวง คือ ตำรวจนครบาลขึ้นอยู่กับกระทรวงพระนคร แต่ตำรวจภูธรขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย เพิ่งจะรวมเป็นกรมเดียวกันภายใต้การบังคับบัญชาของอธิบดีกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2458 ด้วยเหตุนี้ กรมตำรวจจึงถือเอาวันที่ 13 ตุลาคม ของทุกปี เป็นวันตำรวจมาจนทุกวันนี้⁹

⁷ ประเสริฐ รุจิรวงศ์ . พล.ต.อ. . กรมตำรวจไทย แนวคำบรรยายแก่นักศึกษา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ชุดที่ 8 (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ , 2508) , หน้า 3 – 4.

⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 4 – 5.

⁹ Shalonglap Davivongsa . “ The Rationale for Centralization in the Thai Police Department “ (Unpublished Master Thesis Michigan State University , 1965) , p. 84.

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักการใหญ่ของกิจการตำรวจไทยคงดำเนินการตามแนวที่ได้วางไว้ในรัชกาลที่ 5 จะมีการปรับปรุงบ้างเพียงเล็กน้อยกล่าวคือได้ขยายกิจการตำรวจออกไปยังหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคมากยิ่งขึ้น ได้ว่าจ้างนาย ตีริค เซนต์ เย.ลอสัน (Mr. Erik Siant J. Lawon) ชาวอังกฤษเข้ามาช่วยวางโครงการทางด้านตำรวจนครบาล และได้จัดตั้งจรตารวจ และตำรวจส่วนกลางขึ้นเพื่อช่วยเหลือตำรวจท้องที่ จรตารวจมีหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายปกครอง รวมตลอดถึงระเบียบการงานในอำเภอ¹⁰

สำหรับการจัดตั้งตำรวจส่วนกลาง (คือที่มาของตำรวจสอบสวนกลางปัจจุบัน) เพื่อช่วยเหลือตำรวจท้องที่ในด้านการศึกษาสอบสวน การปราบปราม และทางวิทยาการนั้นปรากฏว่าทางตำรวจภูมิตำรวจกลางเป็นหน่วยช่วยเหลือ ทางตำรวจนครบาลมีตำรวจกองพิเศษเป็นหน่วยช่วยเหลือสำหรับหน่วยกิจที่มีหน้าที่อย่างตำรวจสันติบาลในปัจจุบันนั้น เรียกว่าตำรวจภูบาล¹¹

การตำรวจในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 กิจการตำรวจก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ตามประกาศเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย เรื่องการแบ่งส่วนราชการตำรวจ พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อกรมตำรวจภูธรเป็น "กรมตำรวจ" โดยมีประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเรื่องการแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ 2475 จึงแบ่งกิจการกรมตำรวจออกเป็น 4 ส่วนคือ¹²

ส่วนที่ 1 หน่วยส่วนกลางและสำนักบริหารของอธิบดีกรมตำรวจ มีกองขึ้นตรง 6 กอง คือ กองกลาง กองบัญชา กองตระเวน กองคดี กองตรวจคนเข้าเมือง และกองทะเบียนกลางขึ้นตรงต่ออธิบดีกรมตำรวจ

¹⁰ แฉ้ว ไสตติพันธ์ . พ.ต.ต. . เรื่องเดิม , หน้า 4.

¹¹ ประเสริฐ รุจิรวงศ์ . พล.ต.อ. . กรมตำรวจไทย , หน้า 6.

¹² เรื่องศักดิ์ จริตเอก . ร.ต.อ. . " ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของข้าราชการตำรวจสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล " (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527) , หน้า 71.

ส่วนที่ 2 ตำรวจนครบาลแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ ตำรวจนครบาลเหนือ ตำรวจนครบาลใต้ และตำรวจนครบาลธนบุรี แต่ละภาคมีผู้บังคับบัญชาควบคุมส่วนต่างๆ

ส่วนที่ 3 ตำรวจภูธร แบ่งออกเป็น 4 ภาคคือ ตำรวจภูธรภาคกลาง ตำรวจภูธรภาคใต้ และตำรวจภูธรภาคตะวันออก และตำรวจภูธรภาคเหนือ การควบคุมบังคับบัญชาแต่ละภาคอยู่ภายใต้ผู้บังคับการ

ส่วนที่ 4 ตำรวจสันติบาล ซึ่งเป็นหน่วยที่ตั้งเพื่อทำงานตำรวจภูบาลตำรวจภูธรกลาง และ ตำรวจนครบาลพิเศษเข้าด้วยกัน ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับการในภายหลังตำรวจสันติบาล ได้ขยายงานออกเป็น กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง

หลังจากนั้น ได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจหลายฉบับเพื่อ เป็นปัจจัยเอื้ออำนวยส่งเสริมให้การบริหารกรมตำรวจ สามารถสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของ สังคม และมีความเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นของบ้านเมือง การแบ่งส่วนราชการและปกครอง บังคับบัญชากรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2508 พร้อมด้วยพระราชกฤษฎีกาและประกาศ ของคณะปฏิวัติแก้ไขเพิ่มเติมตามความเหมาะสมหลายฉบับ¹³

อนึ่ง นับตั้งแต่กรมตำรวจได้ปรับปรุงการบริหารงานของกรมตำรวจเป็นปีกแผ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2458 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ได้มีผู้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจรวมจำนวน 25 นาย ปราบกฎ ราช พระนามและรายนาม ดังต่อไปนี้¹⁴

พ.ศ. 2458 - 2472 พลโทพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ

พ.ศ. 2472 - 2415 พลตำรวจโทพระยาอธิกรณ์ประกาศ (หลุย จาติกวณิชย์)

¹³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 64.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน . หน้า 71 – 72 และโปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อนันต์ เสนาพันธ์ มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุมน . อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โพธิ์สามต้น , 2517) , หน้า 61 – 65.

- พ.ศ. 2475 - 2476 พันตำรวจเอกพระยาบุเรศ ผดุงกิจ (รวย พรหมโมบล)
- พ.ศ. 2476 - 2479 พันตำรวจเอกพระยาอนุสรณ์ธุรการ (จ่าง วัจนะพุกกะ)
- พ.ศ. 2479 - 2488 พลตำรวจเอกหลวงอดุลย์ เดชจรัส (บัตร พึ่งพระคุณ)
- พ.ศ. 2488 - 2489 พลตำรวจโทพระรามอินทรา (ดวง รามอินทรา)
- พ.ศ. 2489 - 2490 พลตำรวจตรีพระพิจารณพลกิจ (พิจารณ์ ดุลละสัมพะ)
- พ.ศ. 2490 - 2490 พลเรือตรีหลวงสังวรณ์ยุทธกิจ (สังวรณ์ สุวรรณชีพ)
- พ.ศ. 2490 - 2494 พลตำรวจเอกหลวงชาติตระการโกศล (เจียม สิมบิชาติ)
- พ.ศ. 2494 - 2500 พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์
- พ.ศ. 2500 - 2502 พลตำรวจเอกไสว ไสวแสนยากกร
- พ.ศ. 2502 - 2506 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
- พ.ศ. 2506 - 2515 พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์
- พ.ศ. 2515 - 2516 จอมพลประภาส จารุเสถียร
- พ.ศ. 2516 - 2518 พลตำรวจเอกประจวบ สุนทรางกูร
- พ.ศ. 2518 - 2519 พลตำรวจเอกศรีสุข มหินทรเทพ
- พ.ศ. 2519 - 2521 พลตำรวจเอกมนต์ชัย พันธุ์คงชื่น
- พ.ศ. 2521 - 2525 พลตำรวจเอกสุรพล จุลละพราหมณ์
- พ.ศ. 2525 - 2530 พลตำรวจเอกณรงค์ มหานนท์
- พ.ศ. 2530 - 2532 พลตำรวจเอกเภา สารสิน
- พ.ศ. 2532 - 2534 พลตำรวจเอกแสวง ธีระสวัสดิ์
- พ.ศ. 2534 - 2536 พลตำรวจเอกสวัสดิ์ อมรวิวัฒน์
- พ.ศ. 2536 - 2537 พลตำรวจเอกประทีน สันติประภพ
- พ.ศ. 2537 - 2539 พลตำรวจเอกพจน์ บุญยะจินดา
- พ.ศ. 2539 - 2541 พลตำรวจเอกประชา พรหมนอก

บทบาทและหน้าที่ของตำรวจ

ภารกิจของตำรวจไทยในยุคแรกๆ นั้น เป็นการรับใช้องค์พระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด ดังนั้นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตำรวจในยุคนั้นจะต้องเป็นบุคคลในเชื้อสายพระวงศ์ หรือเป็นผู้ที่มีเกียรติยศศักดิ์ศรี ประกอบคุณงามความดีต่อชาติ กษัตริย์ หรือเป็นบุตรหลานของบุคคลในตระกูลดังกล่าว อีกทั้งต้องเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ ต่อมาบ้านเมืองเจริญมากยิ่งขึ้น มีผู้คนมากขึ้น มีเส้นทางคมนาคมมากยิ่งขึ้นทำให้มีปัญหาด้านต่างๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การทะเลาะเบาะแว้งกันทำร้ายซึ่งกันและกัน การลักขโมย เหล่านี้เป็นต้น บทบาทหน้าที่ของตำรวจจึงมีเพิ่มมากขึ้นโดยจะต้องรับภาระในการรักษาความสงบสุขของประชาชน ภารกิจตำรวจไทยจึงมีวิวัฒนาการขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันนี้

องค์กรตำรวจจึงเป็นองค์กรทางฝ่ายบริหาร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 1 บทที่ 1 กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของตำรวจ¹⁵ ไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. รักษาความสงบเรียบร้อยภายใน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน
2. รักษากฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำผิดอาญา
3. นำบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน
4. ดูแลรักษาผลประโยชน์สาธารณะ

ซึ่งมีความสัมพันธ์กับประชาชนตลอดเวลา ซึ่งนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมเสมือนเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมให้อยู่ในระเบียบ ภาระหน้าที่ของตำรวจที่มีต่อสังคม เป็นภาระที่หนัก ซึ่งต้องใช้ความรู้ความสามารถในการฝึกฝนทั้งความรู้ในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติอันถือได้ว่าเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์เป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม นำบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนด้วยความยุติธรรม

¹⁵ กรมตำรวจ . " ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีเล่มที่ 1 " (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ , 2532) , หน้า 1 – 2.

นักทฤษฎีการหน้าที่ (functional theory) เช่น Emile Durkheim ,Robert Merton และ Albert Cohen เห็นว่า ตำรวจคือตัวแทนของสังคมในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน รวมทั้งการให้บริการแก่สมาชิกของชุมชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ภารกิจของตำรวจจึงมีเกียรติและสมควรแก่การยกย่องสำหรับการบังคับใช้กฎหมายอาญาและอื่นๆ นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ต้องใช้ดุลยพินิจกระทำไปเพื่อรักษาความสงบสุขของสมาชิกในสังคม ตำรวจจะเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมหรือเป็นผู้รักษากฎของสังคม แต่ตำรวจในแนวคิดนี้ถูกโจมตีจากกลุ่มนักทฤษฎีความขัดแย้ง(conflict theory) ซึ่งเห็นว่าความขัดแย้งเป็นจุดกำเนิดแห่งความเจริญทางวัตถุ กลุ่มนักทฤษฎีแนวนี้ได้แก่ Ian Taylor, Poul Walton และ Jock Yong ซึ่งสร้างทฤษฎีแนวใหม่ขึ้นโดยอาศัยหลักปรัชญาเดิมของ Marx แนวคิดนี้ตำรวจถูกมองในแง่ของผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลผู้นำโดยเฉพาะกลุ่มนายทุน สังคมตามแนวความคิดนักทฤษฎีความขัดแย้งมีแต่การเอาเปรียบ ผู้ปกครองจะปกครองชนชั้นแรงงานได้ราบเท่าที่ชนชั้นแรงงานหลงเข้าใจผิดว่าตนมีผลประโยชน์ร่วมกับชนชั้นปกครอง ตำรวจจึงเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจเพื่อใช้ควบคุมชนชั้นกรรมาชีพให้ปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนายทุน¹⁶

จากแนวความคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่าตำรวจมีหน้าที่ในการรักษาควบคุมให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ พิทักษ์รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ตลอดจนรักษาความมั่นคงภายในประเทศ แต่อย่างไรก็ตามจากบทบาทและหน้าที่ของข้าราชการตำรวจนั้นจะมีความสัมพันธ์กับผู้นำหรือผู้ปกครองในฐานะที่เป็นกลไกทางฝ่ายบริหารที่จะต้องปฏิบัติและดำเนินการตามนโยบายเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม และในขณะเดียวกันภารกิจและหน้าที่ที่ตำรวจกระทำลงไปนั้นมีความสัมพันธ์ต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นทั้งเครื่องมือกลไกของผู้มีอำนาจทางการเมืองในการพิทักษ์ผลประโยชน์ และเป็นทั้งผู้รักษาความยุติธรรมเบื้องต้นให้แก่ประชาชน

¹⁶ ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ . การบริหารงานตำรวจ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ , 2525) , หน้า 19 – 20.

กล่าวโดยสรุปตำรานั้นได้รับการสร้างหรือสถาปนาขึ้นมาในรูปสถาบันปัจจุบันนี้ก็เพราะความขัดแย้งได้เกิดขึ้นในสังคม และเพราะความขัดแย้งนี้ได้ทวีขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งสังคมซึ่งเคยใช้วิธีการแบบไม่มีรูปแบบ (informal) ในการดำเนินการกับปัญหาขัดแย้งที่เกิดขึ้นแต่ก่อนความขัดแย้งมีไม่มากนัก วิธีการคร่ำๆไม่มีระเบียบพิธีรีตองอะไรมากมายก็อาจแก้ไขได้ แต่เมื่อความขัดแย้งมีเพิ่มมากขึ้นสลับซับซ้อนขึ้น จึงดลหรือเป็นแรงผลักดันให้ต้องสร้างหน่วยงานขึ้นเพื่อแก้ไขความขัดแย้งที่ต่อมากลายเป็นสถาบันตำรวจในรูปที่ได้พัฒนามาจนทุกวันนี้

แรกทีเดียวประชาชนที่ได้รับข้อเสนอให้ตั้งกิจการตำรวจในอังกฤษ ต่างก็พากันวิตกเพราะกลัวกันนักหนาว่า จะเป็นการสร้างหน่วยงานของรัฐซึ่งอาจกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจรัฐ ในการกดขี่ข่มเหงประชาชนหรือนักการเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจนั้นๆ ซึ่งด้วยความกลัวและกังวลได้พยายามที่จะต้องทำให้ตำรวจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของประชาชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งก็หมายความว่า จะต้องอยู่ภายใต้การดูแลปกครองของนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนนั่นเอง¹⁷

ตำรวจนั้นก็ได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยความเข้าใจว่าจะต้องอยู่ภายใต้การดูแลของประชาชน โดยผ่านนักการเมืองอย่างใกล้ชิด แต่ในข้อเท็จจริงประชาชนผู้ซึ่งไม่มีอำนาจหน้าที่ไปปกครองตำรวจโดยตรงแต่อย่างใด และก็ไม่มีความที่จะกระทำเช่นนั้นได้ ก็กลายเป็นว่านักการเมืองผู้ซึ่งมีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนตำรวจนั้นก็ได้อำนาจหน้าที่นั้นไปเฝ้าเพื่อบังคับให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยงานของตำรวจไปทางที่เป็นการสร้างหรือรักษาผลประโยชน์เพื่อส่วนตัว หรือพรรคพวกของตนเอง ทำให้เกิดแรงผลักดันที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกิจการตำรวจด้วยวิธีการให้ความคุ้มครองปกป้องตำรวจให้เป็นสถาบันที่จะต้องมีความเป็นเอกเทศให้พ้นจากอำนาจมืดของนักการเมือง

¹⁷ สมเกียรติ อัครวิษณุ . ปัญหาการบริหารงานตำรวจ (กรุงเทพมหานคร : 68 การพิมพ์) ,
หน้า 12 – 13.

ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองไทยกับกิจการตำรวจ

นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ระบบการเมืองของไทยได้เปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบที่เรียกกันว่าประชาธิปไตยแบบไทยๆ ในลักษณะที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นการปกครองของกลุ่มข้าราชการโดยกลุ่มข้าราชการ และเพื่อกลุ่มข้าราชการ หากแต่มีการสลับฉากด้วยการมีรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนบ้าง เป็นครั้งคราวเท่านั้น¹⁸

ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้น และในครั้งต่อๆ มาเน้นเฉพาะแบบที่เป็นทางการ แต่ในทางปฏิบัติอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นขององค์พระมหากษัตริย์ มิได้ตกเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงหากตกอยู่ในกำมือของกลุ่มคณะบุคคล ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการทหารและพลเรือนผู้มีอำนาจที่คอยจ้องช่วงชิงอำนาจจากกันและกันตลอดเวลา

ดังนั้นผู้นำทางการเมืองหรือคณะบุคคลผู้มีอำนาจทางการเมืองจึงมีอิทธิพลและพยายามผูกขาดในการสรรหานักบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญๆ รวมทั้งอธิบดีกรมตำรวจและตำแหน่งสำคัญๆ ในกรมตำรวจ เพื่อให้ตำรวจเป็นเครื่องมือในการพิทักษ์รักษาอำนาจและแสวงหาอำนาจในการปกครองประเทศชาติ

ผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้อำนาจทางการเมืองในการบริหารงานตำรวจ

กิจการตำรวจนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญภายในกรมตำรวจนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่รัฐบาล หรือผู้มีอำนาจทางการเมืองไว้วางใจ พร้อมทั้งจะรับนโยบายและคำสั่งไปปฏิบัติได้ทันที โดยปราศจากการกีดขวางและโต้แย้ง ประกอบกับกิจการตำรวจเป็นกิจการที่มีกำลังพลอาวุธและอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจที่วราชาอาณาจักรตามกฎหมาย ซึ่งเป็นความชอบธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ จึงส่งผลให้นักการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง

¹⁸ ทินพันธุ์ นาคะตะ . การเมืองการบริหารไทย : ภาวะของชาติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 2 , 2536) , หน้า 1.

เมือง (เดิมคือผู้นำทางทหาร) เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแต่งตั้งบุคคลที่ตนเองไว้วางใจ และมีความใกล้ชิดตนมากที่สุดเข้าไปดำรงตำแหน่งสำคัญภายในกรมตำรวจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจและตำแหน่งที่สำคัญๆทั้งหลายภายในกรมตำรวจ ซึ่งการแต่งตั้งโยกย้าย ของกรมตำรวจนั้นแปลกกว่าข้าราชการอื่น¹⁹

การแต่งตั้งบุคคลที่นักการเมืองไว้วางใจที่สุดเพื่อดำรงตำแหน่งที่สำคัญในกรมตำรวจนั้น ในอดีตนั้นบุคคลที่มักได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจและตำแหน่งที่สำคัญอื่นๆในกรมตำรวจ²⁰ ส่วนใหญ่ได้แก่นายทหารซึ่งเคยมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐบาลในการแสวงหาและพิทักษ์รักษาอำนาจ ร่วมกันมาในอดีต และได้รับคำสั่งให้โอนมาดำรงตำแหน่งสำคัญๆหรือเป็นข้าราชการตำรวจที่เป็น พรรคพวกที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองไว้วางใจ ดังนี้คือ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้น ถือได้ว่าเป็นการ ต่อสู้ระหว่างฝ่ายกษัตริย์กับฝ่ายคณะราษฎร อันประกอบไปด้วยทหารและพลเรือน ส่วนตำรวจซึ่งมี พล.ต.ท. พระยาอธิกรณ์ประกาศ เป็นอธิบดีกรมตำรวจเป็นผู้นำอยู่ข้างฝ่ายกษัตริย์ ซึ่งก่อนที่จะมีการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง โดย พล.ต.ท. พระยาอธิกรณ์ประกาศ และ พล.ต.ท. พระยารณีนฤเบศน์ ผู้บังคับการกองตรวจกลางได้กราบทูลสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ว่าจะมีคณะบุคคลทำการเคลื่อนไหวก่อการปฏิวัติและมีผู้คิดจะปลงพระชนม์ชีพ²¹ ซึ่งการ ปฏิบัติการของ พล.ต.ท. พระยาอธิกรณ์ประกาศนั้น เป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ของตำรวจในการ รักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐ แต่สมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต ไม่ทรงเชื่อว่าบุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

¹⁹ " การโยกย้ายตำรวจก็เป็นธุรกิจได้เหมือนกัน " . สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 6 (1 สิงหาคม 2519) : 19.

²⁰ พันธุ์ศักดิ์ ศาสนอนันต์ . ร.ต.อ. . " การเมืองไทยกับการบริหารงานตำรวจ : ศึกษาเฉพาะ กรณีสำคัญที่เกี่ยวข้อง " , หน้า 135 – 136.

²¹ สว่าง ลานเหลือ . 37 ปีแห่งการปฏิวัติ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระนคร พิมพ์ ครั้งที่ 2 , 2514) , หน้า 215.

หลังจากที่คณะราษฎรได้ทำการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้แล้ว ได้มีคำสั่งปลด พล.ต.ท. พระยาอธิกรณ์ประกาศ ออกจากตำแหน่ง โดยมีหนังสือถึง พล.ต.ท. พระยาอธิกรณ์ประกาศ ความว่า "ด้วยคณะได้ยึดอำนาจปกครองแผ่นดินไว้ได้แล้ว และได้ตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นมีผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจ ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเห็นความจำเป็นที่จะตั้ง นายพันตำรวจเอก พระยาบุเรศผดุงกิจเป็นผู้รักษาการตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจภูธร เหตุนี้ขอให้ท่านมอบหมายงานของท่านให้พระยาบุเรศผดุงกิจทำแทนต่อไป"²²

เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎรขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2476 พ.ศ.อ. พระยานุสรณ์ธรรการ ในฐานะตำรวจอาชีพได้ดำรงตำแหน่ง อ.ตร. ร่วมสมัย ในขณะที่พระยาพลพลดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นระยะนี้มีเหตุการณ์ที่ทำให้สภาพของตำรวจอาชีพต้องถูกอำนาจทางการเมืองเข้าครอบงำอย่างเด่นชัด เพราะฐานะของคณะราษฎรถูกรบกว่นทำลายมากขึ้น เช่นปฏิกริยาอันเหตุมาจากการสูญเสียอภิสิทธิ์ของฝ่ายเจ้า ทำให้อันกระด้างกระเดื่องของพระยามโนฯ หรือเหตุการณ์ที่เด่นชัดก็คือ กบฏบวรเดช ในเดือนตุลาคม 2467 เป็นต้น²³

จากเหตุดังกล่าว กรมตำรวจจึงเป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่ง ที่ฝ่ายการเมืองจะต้องขอความร่วมมือ พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงกรมตำรวจได้มีการโอนหลวงอดุลเดชจรัส จากทหารการเมืองยศพันตรี มากินตำแหน่ง รอง อ.ตร. พร้อมกับให้ยศ พ.ต.ท. และได้มีการโยกย้ายทหารจำนวนมากมาเป็นตำรวจ ประหนึ่งว่าความเหี้ยมโหดอันฝังแน่นอย่างทหารจะสามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่จรรยาบรรณอันอ่อนน้อมถ่อมตนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกบฏบวรเดชทำให้ระบบทหารการเมืองมีส่วนครอบงำกิจการตำรวจเพื่อนำไปใช้หาหลักฐานสอบสวน จับกุม ได้อย่างดีและรวดเร็วทันใจ²⁴

²² อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ศ.ต., มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตราย อ.ตร. หน้า 2.

²³ พระยาทรงสุรเดช . " การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 " เบื้องต้นประชาธิปไตย (สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ผู้รวบรวม : มิตรนราการพิมพ์ , 2516) , หน้า 104.

²⁴ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ศ.ต., มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตราย อ.ตร. หน้า 22

เมื่อ พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2477 หลวงอดุลเดชจรัส ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีลอย และหลังจากได้ดำรงตำแหน่ง อ.ตร. แล้วยังได้กินตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ในสมัยพระยาพหลฯเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 5 อีกด้วย พอถึงสมัย จอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี 2 ครั้งแรก หลวงอดุลฯก็ดำรงตำแหน่งอยู่เช่นเดิม และในสมัยที่ 2 นี้ก็ยังได้รับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีอีกด้วย

เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2490 คณะรัฐประหารนำโดย พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ, พ.อ. กาจ กาจสงคราม, พ.อ. สถิตย์ ธีระรัชต์ และ พ.อ. เผ่า ศรียานนท์ เป็นต้น ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล พล.ร.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ โดยปราศจากการต่อต้านจากฝ่ายรัฐบาล²⁵ การรัฐประหารในครั้งนี้นักกล่าวกันว่า จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง คณะรัฐประหารได้ออกคำสั่งปลด พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ ออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ โดยให้ พล.ต.ท. หลวงชาติตระการโกศล รักษาการแทน²⁶ นอกจากนี้ยังได้มีคำสั่งปลดข้าราชการตำรวจบางนายที่คณะรัฐประหารเห็นว่ามีความผิดการณ์เป็นภัยต่อคณะรัฐประหาร เช่น พ.ต.ต. เซาว์ คล้ายสัมฤทธิ์ ผู้กำกับการ 2 สันติบาลและ ร.ต.อ.เจียม ชัยสงค์ ตำรวจสันติบาล เป็นต้น

ในการเข้าควบคุมกรมตำรวจของคณะรัฐประหาร หลังจากได้เปลี่ยนแปลงตัวอธิบดีกรมตำรวจมาเป็น พล.ต.อ. หลวงชาติตระการโกศลแล้ว คณะรัฐประหารได้พยายามส่งบุคคลในคณะรัฐประหาร อันได้แก่ พ.อ.เผ่า ศรียานนท์เข้ามาดำรงตำแหน่งในกรมตำรวจ โดยอ้างว่าเพื่อจะได้ดูแลสถานการณ์ทางการเมืองและเป็นหูเป็นตาแทนคณะรัฐประหาร²⁷ หลังจากที่คณะรัฐประหารได้บังคับให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกแล้ว จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทน ก็ได้แต่งตั้ง พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจมีศเป็น พล.ต.ต. สมดังเจตจำนงค์ของคณะ

²⁵ สุชิน ตันติกุล . รัฐประหาร พ.ศ. 2490 (พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย , 2515) , หน้า 170.

²⁶ สว่าง ลานเหลือ . 37 ปี แห่งการปฏิวัติ , หน้า 170.

²⁷ พุฒ บุรณสมภพ พ.ต.อ. ชัยชนะและความพ่ายแพ้ของบวรเหล็กแห่งเอเชีย (กรุงเทพมหานคร : ศิลปสนองการพิมพ์ ม.ป.ป.) , หน้า 27 – 29.

รัฐประหารที่ต้องการเข้าควบคุมกรมตำรวจ เพราะว่าอำนาจส่วนใหญ่นั้นไม่ได้อยู่ที่ พล.ต.อ.หลวงชาติตระการโกศล แต่อยู่ที่ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ พล.ต.ต. เผ่า ศรียานนท์

หลังจากที่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจแล้วได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกรมตำรวจอย่างขนานใหญ่ จนกำลังตำรวจมีสภาพเป็น "กองทัพ" เหล่าบริวารของ พล.ต.อ.เผ่าฯ เรียกกันว่า อัศวิน คือนายตำรวจที่ พล.ต.อ. เผ่าฯ เลื่อนมาทำงานให้ตน เป็นที่รู้จักกันได้ จากแหวนทองหรือแหวนเพชรที่มอบให้และยังให้บริวารเป็นพิเศษอีกด้วย บุคคลเหล่านี้ทำงานที่ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรมและช่วยก่อตั้งสิ่งที่นักเขียนคนไทยอ้างถึงว่าเป็น "รัฐตำรวจ" (police state)²⁸

เมื่อคณะรัฐประหาร 16 กันยายน 2500 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพวกได้นำกำลังทหารเข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว คณะรัฐประหารได้ปลด พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจและให้ พล.ต.ต. ชูชีพชัยมนตรีรักษาการ ในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจตามคำสั่งของ จอมพล สฤษดิ์ ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร²⁹ ซึ่งจากคำสั่งดังกล่าวอาจจะเป็นนิมิตหมายอันดีว่ากิจการตำรวจคงจะเป็นอิสระในด้านการบริหาร และไม่ถูกแทรกแซงทางการเมืองอีกต่อไป ซึ่งก่อนหน้าคำสั่งนี้ พล.ต.อ.อมพร จินตกานนท์ สมาชิกคณะรัฐประหาร ได้แถลงกับผู้สื่อข่าว "ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจนั้น คงได้แก่ พล.ต.อ. หลวงชาติตระการโกศล เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งก่อนที่คณะทหารจะเข้ายึดอำนาจไม่กี่ชั่วโมง เกี่ยวกับตำรวจนั้นและตำรวจรถถัง ซึ่งเห็นว่าจะไม่ใช่กิจการของตำรวจโดยตรงก็จะโอนไปอยู่กับทหาร และจะมีการเปลี่ยนแปลงตำรวจเป็นการใหญ่เพื่อให้เป็นตำรวจของประชาชนอย่างแท้จริง" แต่ก็เพียงเพียงความหวังเท่านั้น เพราะหลังจากที่ นายพจน์ สารสิน ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 26 กันยายน 2500 ก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้ง พล.อ.ไสว ไสวแสนยากร

²⁸ ทักษิณ เจริญเจริญ . การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข แปล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2526) , หน้า 106.

²⁹ ไทยน้อย . ประสบการณ์ 34 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : หจก.พรพิทยา , 2509) , หน้า 616.

สมาชิกคนสำคัญของคณะรัฐประหารและอดีตรัฐมนตรีชุดที่ 25 ในรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม มาเป็นอธิบดีกรมตำรวจ³⁰ และยังได้โอน พล.ท.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เจ้ากรมปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน มาดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจอีกด้วย

ซึ่งต่อมา พล.ต.อ. ไสว ไสวแสนยากร ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวเกี่ยวกับอำนาจของอธิบดีกรมตำรวจเป็นทำนองว่า " สำหรับอธิบดีกรมตำรวจนั้นจะจับนายกรัฐมนตรืเมื่อไรก็ได้ " ซึ่งทำให้จอมพลสฤษดิ์เกิดความไม่พอใจในตัว พล.ต.อ. ไสว และในระหว่างนั้นได้เกิดข้อครหาในการจัดซื้อเฮลิคอปเตอร์ของกรมตำรวจ โดยมีการกล่าวหาว่าอธิบดีกรมตำรวจมีส่วนรู้เห็น จอมพลสฤษดิ์จึงอาศัยเหตุนี้แต่งตั้งให้ พล.ต.อ. ไสว เป็นผู้ว่ากรรถไฟและเพื่อให้เกิดความแน่นอนในการควบคุมบังคับบัญชาตำรวจ และป้องกันไม่ให้เกิดการต่อต้านจากฝ่ายตำรวจ จอมพลสฤษดิ์ จึงได้แต่งตั้งตนเองรักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจเสียเอง³¹ ซึ่งเป็นการรวมอำนาจทั้งหมดไว้ที่ผู้นำของรัฐแต่เพียงผู้เดียว

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ ได้ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 8 ธันวาคม 2506 พล.อ. ถนอม กิตติขจร ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน โดยใช้ระบบการปกครองเดียวกับสมัยจอมพลสฤษดิ์ โดยมี พล.อ.ประภาส จารุเสถียร เป็นผู้บัญชาการทหารบก ส่วนตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจได้แก่ พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ผู้ซึ่งถูกวางตัวไว้เป็นทายาทและได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลาเกือบ 9 ปี คือตั้งแต่ วันที่ 8 ธันวาคม 2506 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2515³² เมื่อ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เกษียณอายุราชการในวันที่ 30 กันยายน 2515 รัฐบาลได้แต่งตั้งให้ จอมพลประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชาการทหารบก รักษา

³⁰ ไทยน้อย และกมล จันทรส . วอเตอรืลู่ของจอมพลแปลก (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506) , หน้า 205.

³¹ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต., มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตราย อ.ตร. , หน้า 47.

³² นิพนธ์ บุญยพุกกณะ . " ภาพพจน์ของตำรวจ " (วิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรของวิทยาลัยการทัพบก , 2529) , หน้า 6.

การในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจอีกด้วยและยังวางทนายในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจคนต่อไปอีก คือได้โอน พล. ท. ประจวบ สุนทรางกูร จากกองทัพบกมาเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งต่อมาจอมพล ประภาสฯก็ได้เข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ

จากเหตุการณ์วันมหาวิปโยค วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งทำให้รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ต้องสิ้นสุดลง รัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้แต่งตั้งให้ พล.ต.ท.ประจวบ สุนทรางกูร ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจในเวลาต่อมา โดยอ้างความสามารถและความเหมาะสม การแต่งตั้งครั้งนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายทั้งจากประชาชนและสื่อมวลชนว่า รัฐบาลได้แต่งตั้งบุคคลที่ถูกวางตัวเป็นทนายของกลุ่มเผด็จการ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ อันเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกรมตำรวจ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญและมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ส่วนสาเหตุในการแต่งตั้งนับว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจาก พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบกและผู้อำนวยการรักษาความสงบ เป็นผู้ขอร้องให้นายกรัฐมนตรีออกคำสั่งแต่งตั้งนอกจากนี้ยังได้มีคำสั่งโอนย้าย พล.ท.วิฑูรย์ ยะสวัสดี มาดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งในการนี้มีการมองว่าคณะทหารได้เข้าแทรกแซงกิจการตำรวจ โดยมีการวางตัวผู้สืบทอดอำนาจเช่นเดียวกับในสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร³³

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป ในวันที่ 26 มกราคม 2518 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับโปรดเกล้าฯให้เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวอธิบดีกรมตำรวจ โดยแต่งตั้งให้ พล.ต.ท. พจน ภากะนันท์ รองอธิบดีกรมตำรวจดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ และโอนย้าย พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร กับ พล.ต.ท. วิฑูรย์ ยะสวัสดี ไปอยู่กองทัพบกเช่นเดิม

ในเดือนกรกฎาคม 2519 ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ลงนามในคำสั่งแต่งตั้ง พล.ต.ท. สุรพล จุลละพราหมณ์ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายรักษาความมั่นคง ให้ดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์

³³ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต. , มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อินทราบาย อ.ต.ร., หน้า 47.

กันว่า มีการนำเอาการเมืองเข้ามาก้าวก่ายกับราชการประจำและมีการเล่นพวกไม่เป็นไปตามลำดับอาวุโส³⁴

ในสมัยรัฐบาลของนายธานินทร์ ภัยวิเชียร ได้เกิดเหตุปลดอธิบดีกรมตำรวจ คือ นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้สั่งย้าย พล.ต.อ. ศรีสุข มหิทธิเทพ มาช่วยราชการที่กระทรวงมหาดไทย และแต่งตั้งให้ พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น เป็นอธิบดีกรมตำรวจแทน โดยอ้างว่าไม่ปฏิบัติตามนโยบายและมีสาเหตุมาจากการที่ นาย สมัคร ได้ขอเลือกผู้ที่จะมาเป็นผู้บังคับการกองกำลังพลด้วยตัวเอง แต่ พล.ต.อ. ศรีสุขไม่ยอม จึงเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น³⁵ แต่สาเหตุที่แท้จริงในการย้ายอธิบดีกรมตำรวจกล่าวกันว่าเป็นเพราะ พล.ต.อ. ศรีสุขไม่ยินยอมรับมอบเรือตำรวจน้ำจำนวน 3 ลำ ที่ได้จัดซื้อมาตั้งแต่สมัย พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ โดยปรากฏว่าเมื่อ พล.ต.อ.มนต์ชัยฯ ได้เป็นอธิบดีกรมตำรวจ ก็มีการวิ่งเต้นให้มีการรับมอบเรือจำนวนดังกล่าว โดยผ่านกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีนายสมัคร สุนทรเวช เป็นรัฐมนตรี และมีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบโดยกระทรวงมหาดไทย ซึ่งคณะกรรมการมีความเห็นว่าให้กรมตำรวจรับมอบเรือตำรวจน้ำจำนวนดังกล่าว³⁶

ตำรวจตกเป็นเครื่องมือของนักการเมืองในการพิทักษ์รักษาและแสวงหาอำนาจทางการเมือง

นอกจากผู้นำทางการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ก้าวก่ายแทรกแซงการบริหารงานภายในกิจการตำรวจในการแต่งตั้งอธิบดีกรมตำรวจและตำแหน่งที่สำคัญแล้วผู้นำทางการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ใช้ตำรวจเป็นเครื่องมือในการพิทักษ์รักษาอำนาจทางการเมือง หรือแสวงหาอำนาจทางการเมือง โดยวิธีการดังนี้

1. กำจัดปรปักษ์ทางการเมือง

³⁴ " เผยเบื้องหลังตั้ง พล.ต.ท.สุรพล เป็น อ.ตร. " สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ , ปีที่ 13 ฉบับที่ 4 (18 กรกฎาคม 2519) : 1, 24.

³⁵ สมัคร สุนทรเวช . เรื่องไม่ยอมเกล้า (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์ , 2530) , หน้า 101 – 107.

³⁶ อาทิตย์ . (23 สิงหาคม 2520) : 16 – 18.

2. กำจัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน

ในช่วงที่คณะราษฎรโดย พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎร ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2476 ต้องวางแผนระแวงระวังภัยและปราบปรามผู้ขัดแย้งต่ออำนาจของตนยิ่งขึ้น³⁷ และกรณีที่มีความสำคัญทางการเมืองในประวัติศาสตร์ไทย ก็คือ การใช้พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476 ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้เกิดการต่อต้านการปกครองของคณะราษฎร อันเป็นการใช้อำนาจที่เป็นลักษณะค่อนข้างเป็นเผด็จการอย่างมาก ทั้งนี้เพราะด้านบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญคณะราษฎรสามารถที่จะกำจัดฝ่ายตรงข้ามที่มีความเห็นที่ไม่ยินยอมหรือยอมรับในรูปแบบการปกครองของคณะราษฎรได้อย่างเต็มที่ และมีความถูกต้องชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy)

การปฏิบัติภารกิจของตำรวจสันติบาลภายใต้อำนาจทางการเมืองโดยการนำของ หลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจก็ได้ ให้ความสำคัญในการสืบสวนหากลุ่มผู้คิดกบฏ มากยิ่งขึ้น จนถึงวันที่ 3 สิงหาคม 2478 จึงได้จับกุม ส.อ. สวัสดิ์ มะหะหมัด กับพรรคพวกนายสิบในกองพันทหารราบที่ 2 รวม 13 คน ในข้อหากบฏ ซึ่งมักเรียกกันว่า ขบถนายสิบ โดยกลุ่มนายสิบเหล่านี้ ได้วางแผนรุนแรงที่จะฆ่าหลวงพิบูลฯ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรและหลวงอดุลฯ และในสมัยที่หลวงอดุลฯ มีอำนาจในกรมตำรวจได้ใช้อำนาจทางการเมืองอย่างโหดร้ายรุนแรง³⁸

ต่อมาก่อนหน้าที่หลวงพิบูลฯ จะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะต่อต้านการปกครองโดยรัฐบาลของคณะราษฎรในขณะนั้นหลวงอดุลฯ ได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมตำรวจแล้ว ได้มีการวางแผนปราบปรามศัตรูทางการเมือง โดยมีการประชุมระหว่างนายกรัฐมนตรี หลวงพิบูลฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และหลวงอดุลฯ โดย

³⁷ พระยาทรงสุรเดช . “ การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 ” เบื้องแรกประชาธิปไตย , หน้า 104.

³⁸ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต. , มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตรายน อ.ต.ร. , หน้า 23 – 26.

ตกลงให้ตำรวจเป็นกลไกอันสำคัญในการปราบปรามโดยหลวงอดุลฯได้มีคำสั่งให้ตำรวจสันติบาล และตำรวจท้องที่ในเขตพระนครและธนบุรีเตรียมพร้อมในเช้าวันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2481 ต่อมา กรมตำรวจได้สั่งการให้ระดมกำลังหน่วยคอมมานโดและสันติบาลจำนวน 100 คนเศษพร้อมอาวุธ ออกจับกุมผู้ต้องสงสัย ในตอนเช้าของวันที่ 29 มกราคม 2481 และวันต่อมา โดยได้ทำการจับกุม ผู้ต้องสงสัยที่มีพฤติกรรมเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายรัฐบาลหลายคน ซึ่งบุคคลที่ถูกจับกุมในครั้งนี้มีทั้ง พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและพลเรือน³⁹ ซึ่งถือว่าเป็นศัตรูทางการเมืองของรัฐบาล โดยกรม โฆษณาการได้ออกแถลงการณ์ผ่านทางสถานีวิทยุความว่า "ด้วยเมื่อเช้าวันนี้ เวลา 04.30 น. ทาง ราชการได้ดำเนินการสั่งจับกุมบุคคลที่คิดก่อการไม่สงบแก่ชาติและคิดประทุษร้ายต่อชีวิตสมาชิก สำคัญๆแห่งรัฐบาลหลายท่านด้วยกันเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและเปลี่ยนแปลง รัฐบาลนี้ โดยคิดจะเชิญพระปกเกล้าฯหรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตมาเป็นกษัตริย์ต่อ ไป.. แต่เนื่องจากในการสั่งจับกุมคราวนี้เท่าที่ทางราชการได้รับรายงานมาแล้วในวันนี้ได้มีเหตุการณ์ เกิดขึ้นบ้าง บางรายถึงแก่ชีวิตและบาดเจ็บคือ (1) พ.ต.หลวงราญรณกาจ นายทหารกองหนุน ได้ยิง เจ้าหน้าที่บาดเจ็บขณะที่เข้าทำการจับกุมฝ่ายเจ้าหน้าที่ป้องกันยิง พ.ต.หลวงราญรณกาจ ถึงแก่กรรม (2) พ.ต.หลวงวรรณสฤต ผู้บังคับกองตำรวจปากพั้งทางราชการได้ให้นายตำรวจสันติบาลไปเชิญ ตัวมายังกรุงเทพฯ ระหว่างทางที่ตำบลสถานีจังหวัดชุมพร พ.ต.หลวงวรรณสฤตได้ทำลายชีวิตตนเองเสีย" นอกจากนี้ยังมีการจับกุมผู้อยู่ในข่ายที่น่าสงสัยถึงสาเหตุที่ผู้ถูกจับกุมต้องเสียชีวิตอีกหลาย ราย

โดยจากกรณีที่มีการพยายามฆ่าหลวงพิบูลต่อเนื่องกันหลายครั้ง เช่นกรณีของ นายลี บุญตา เป็นต้น⁴⁰ รัฐบาลได้ใช้เป็นข้ออ้างในการกำจัดศัตรูทางการเมือง โดยได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ 29 มกราคม ถึงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2582 ซึ่งหลวงอดุลฯอธิบดีกรมตำรวจได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่

³⁹ สํารวจ กาญจนสิทธิ์ . ท.ส.เจ้าคุณทรงเดช (กรุงเทพมหานคร : ศรีเพ็ชรการพิมพ์ , 2523) , หน้า 172 – 176.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 164 – 165.

ตำรวจทำการจับกุมผู้ต้องหาทางการเมือง 51 ราย ในข้อหาบฏ⁴¹ ซึ่งในการพิจารณาคดีจากการจับกุมผู้ต้องหาทั้ง 2 ครั้งนั้นรัฐบาลได้จัดตั้งศาลพิเศษ เพื่อพิจารณาพิพากษาผู้ต้องหาคดีดังกล่าว ซึ่งผลการพิจารณาคดีศาลพิเศษได้พิพากษาให้ประหารชีวิต 18 คน จำคุกตลอดชีวิต 25 คน และยกฟ้อง 7 คน และมีผู้ที่ถูกพิพากษาประหารชีวิตแต่ได้รับการลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิต 3 คน คือ กรมขุนชัยนาทนเรนทร, พลโทพระยาเทพหัสดิน และพันเอกหลวงชำนาญยุทธศิลป์ โดยให้เหตุผลว่าเป็นผู้กระทำคุณงามความดีต่อประเทศชาติ⁴² ซึ่งภายหลังจากการพิพากษาของศาลพิเศษแล้วหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ให้สัมภาษณ์ว่า "...รอดชีวิตมาได้ก็เพราะผมไม่ยอมเซ็นต์ ขอเขาได้เพียง 3 คนเท่านั้น คนอื่นๆ หลวงอดุลเขาไม่ยอม..."⁴³ ซึ่งขัดกับคำพูดที่ได้กล่าวในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อถูก ส.ส.ตั้งกระทู้ถามในเรื่องนี้ว่า "...ประหารชีวิตเพียง 18 คนเท่านั้น ไม่มากอะไรเลย การปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส เขาตัดหัวใส่เกวียนเป็นแถวๆ การประหารชีวิตในเมืองไทยมีน้อยนิดเดียว"⁴⁴

เมื่อหลวงพิบูลได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 นั้น หลวงอดุลก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งทำให้บทบาทและสถานะภาพของกรมตำรวจทางการเมืองเพื่อการพิทักษ์รักษาอำนาจรัฐมีความเด่นชัดและแข็งแกร่งมากขึ้น ซึ่งปรากฏจากการแถลงนโยบายของกระทรวงมหาดไทยต่อรัฐสภาความว่า "ความปลอดภัยของประชาชนในเรื่องโจรผู้ร้ายและการละเมิดอันเป็นอาญาอื่นๆ จะจัดการป้องกันปราบปรามโดยกวาดล้างเพื่อการนี้ จะได้ให้ตำรวจเข้ารับ

⁴¹ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ด.ต. , มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตรราย อ.ตร. , หน้า 27 – 28.

⁴² บัญชา แก้วเกตุทอง พ.ด.อ. . 36 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยของไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม , 2519) , หน้า 90 – 91.

⁴³ สว่าง ลานเหลือ . 37 ปีแห่งการปฏิวัติ , หน้า 63.

⁴⁴ พิมาน แจ่มจรัส . ชีวิต ความรัก และการต่อสู้ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พระนคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร , 2507) , หน้า 29.

หน้าที่การสอบสวนจากเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองโดยลำดับ และปรับปรุงกฎหมายในเรื่องนี้ กับทั้งจะได้เพิ่มจำนวนและปรับปรุงสมรรถภาพของตำรวจและอัยการให้เข้มแข็งขึ้น⁴⁵

บทบาทของตำรวจในระหว่างปี พ.ศ. 2485-2488 ซึ่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น ปรากฏว่าตำรวจได้ทำการต่อต้านการปฏิบัติการของญี่ปุ่น และช่วยเหลือให้ความสะดวกในการปฏิบัติงานของหน่วยเสรีไทย โดยมี พล.ต.อ. หลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจเป็นหัวหน้าและได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้าเสรีไทยฝ่ายตำรวจ ซึ่ง พล.อ. เนตร ชะมะโยธิน⁴⁶ ได้กล่าวไว้ว่า "...อยู่ในฐานะเหมาะสมอย่างยิ่งเพราะมีกำลังตำรวจทั่วประเทศอยู่ในมือและยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีอำนาจสั่งฝ่ายปกครอง..."

ในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2485 หลวงอดุลฯได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2486 ได้เป็นรองนายกรัฐมนตรีอีกตำแหน่งหนึ่ง⁴⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจที่จอมพล ป. มีต่อหลวงอดุลฯ และแม้ว่ารัฐบาลจอมพล ป. สมัยแรกสิ้นสุดลง หลวงอดุลฯ ก็ยังคงเป็นอธิบดีกรมตำรวจอีกระยะหนึ่งซึ่งในรัฐบาลของ นายทวี บุณยเกตุ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารบกในรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของหลวงอดุลฯ ทำให้นายปรีดีฯ ให้ความไว้วางใจ ประกอบกับ จอมพล ป. มีแนวโน้มไปในทางเผด็จการมากขึ้น

⁴⁵ วิเทศกรณีย์ . สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ตั้งแต่ ร.ศ.130 จนถึงยุคปัจจุบัน : เหตุการณ์ทางการเมือง 43 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : รวมการพิมพ์ , 2503) , หน้า 236 – 237.

⁴⁶ เนตร ชะมะโยธิน พล.อ. . งานใต้ดินของพันเอกโยธี (พระนคร : เกษมบรรณกิจ , 2510) , หน้า 58.

⁴⁷ ไทน้อย . ประสบการณ์ 34 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย , หน้า 225.

และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้หลวงอดุลเกิดความไม่พอใจ จึงหันมาให้การสนับสนุนนายปรีดี⁴⁸

สภาพของตำรวจในยุคสมัยของ พล.ต.อ.หลวงอดุลเดชจรัส ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจอยู่นานเกือบ 10 ปี ได้รับการกล่าวขานถึงในแง่ลบอย่างมาก นับเป็นยุคของกรมตำรวจเชื้อชาติทหารที่ใช้อำนาจเกินขอบเขตขยายอิทธิพลค้ำจุนเสถียรภาพรัฐบาล คล้ายคลึงกับรูปแบบการควบคุมโดยตำรวจของรัฐเผด็จการ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ตำรวจทำหน้าที่คุ้มครองรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงให้กับรัฐบาลเผด็จการอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญ เช่นเดียวกับตำรวจเกสตาโปของเยอรมันและตำรวจดูร่าของอิตาลี ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวของประชาชน สำหรับบทบาททางการเมืองของตำรวจ ก็คือการทำจำกัดศรัทธาทางการเมืองของรัฐบาลโดยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลออกทำการสืบสวนหาตัวผู้ที่มีความคิดเป็นภัยต่อรัฐบาล โดยเฉพาะกลุ่มของนาย ปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น

จากความดีความชอบในการปราบปรามกบฏต่างๆ เช่น กบฏเสนานิการ, กบฏวังหลัง, กบฏแมนฮัตตัน พล.ต.ต. เผ่าฯ ได้รับการเลื่อนยศเป็น พล.ต.ท. และได้ใช้กำลังตำรวจเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจผู้นำทางการเมือง อย่างเต็มที่ ในการปราบปรามปรักขัฏทางการเมืองนั้น แม้ว่าจะเป็นพวกเดียวกันแต่มีความคิดขัดแย้ง ก็จะถูกกำจัดออกไป เช่น กรณีของ พล.ต.ท. กาจ กาจสงคราม อดีตสมาชิกคณะราษฎรและผู้ก่อการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งถูก พล.ต.ต. เผ่าฯทำการจับกุมและเนรเทศไปอยู่ที่ฮ่องกง⁴⁹

เมื่อคณะรัฐประหาร 16 กันยายน 2500 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับพวก เมื่อการเลือกตั้งทั่วไปเสร็จสิ้นลง พล.ท. ถนอม กิตติขจร รองหัวหน้าคณะรัฐประหาร ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เดินทางไปรักษาอาการป่วยที่สหรัฐอเมริกา

⁴⁸ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ . แผนชิงชาติไทย (กรุงเทพมหานคร : BK การพิมพ์ , 2534) , หน้า 36.

⁴⁹ ทักษิณ เจริญเจริญ . การเมืองระบบพหุนิยมแบบเผด็จการ , หน้า 58 – 59.

ซึ่งในระยะนี้ได้มีการรื้อฟื้นคดีการเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยที่พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ เช่น คดี พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข, คดีหะยีสุรง, คดีสี่อดีตนายกรัฐมนตรี, คดีนายเตียง ศิริขันธ์ นายพร มะลิทอง และนายชาญ บุณนาค หายสาบสูญ, คดีนายอารีย์ ลีวีระ ถูกยิงตาย, คดีนาวาโทพจน์ จิตต์ทอง เสียชีวิตในระหว่างการควบคุมของตำรวจและคดีอื่นๆ อีกหลายคดี⁵⁰ ซึ่งผลการสอบสวนพบว่าผู้ต้องหาในคดีที่กล่าวมาเป็นตำรวจซึ่งเป็นลูกน้องของ พล.ต.อ.เผ่าที่ได้รับคำสั่งให้กำจัดศัตรูทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในการรื้อฟื้นคดีดังกล่าวข้างต้นนี้รัฐบาลมีวัตถุประสงค์ที่จะสลายฐานอำนาจเดิมของพล.ต.อ.เผ่าให้หมดสิ้นไป และเพื่อเป็นการแสวงหาความชอบธรรมจากประชาชนอีกด้วย เพราะประชาชนมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความกดขี่อย่างมากจากตำรวจในสมัยของ พล.ต.อ.เผ่าฯ

ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะได้กระทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครอง ซึ่งปรากฏตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501⁵¹ ความว่า "คณะปฏิวัติซึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือน ได้ทำการยึดอำนาจปกครองประเทศในนามของประชาชนชาวไทย" โดย พล.ต.อ. ไสว ไสวแสนยากร อธิบดีกรมตำรวจ ได้นำตำรวจเข้าร่วมในการปฏิวัติครั้งนี้ด้วย ซึ่งต่อมาจอมพลสฤษดิ์ได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจแล้วการปราบปรามผู้ที่มีแนวคิดขัดแย้งกับรัฐบาล จึงได้เกิดขึ้น เช่นเดียวกับการกำจัดศัตรูทางการเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยอาศัยมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองประเทศ พ.ศ.2502 เป็นเครื่องมือ เช่น การจับกุมนักหนังสือพิมพ์ที่มีความคิดเห็นในแนวทางขัดแย้งกับรัฐบาล⁵² นอกจากนี้ จอมพลสฤษดิ์ฯยังได้ออกคำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 21 ลงวันที่ 2 พฤษภาคม 2501 สั่งให้ทำการกวาดล้างอันธพาลทั่วประเทศ โดยมอบอำนาจหน้าที่ให้อยู่ในดุลพินิจของตำรวจซึ่งได้มีการจับกุมบุคคลที่ประพฤติตนเป็นอันธพาลเป็นจำนวนมาก คำสั่งคณะปฏิวัติฉบับนี้ได้สร้างความเดือด

⁵⁰ สว่าง ลานเหลือ . 37 ปี แห่งการปฏิวัติ , หน้า 399.

⁵¹ สิริวุฒิ หงษ์พานิช . " ตำรวจกับการเมืองไทย " (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2519) , หน้า 105.

⁵² อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต. , มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันธพาล อ.ต.ร. , หน้า 27 – 28.

ร้อนให้กับประชาชนเป็นอย่างมากเพราะผู้ที่ถูกจับกุมบางคนอาจไม่ได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา แต่ถูกกลั่นแกล้งจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ⁵³

การที่จอมพลประภาส จารุเสถียร นักการเมืองและนักการทหาร เข้าดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ โดยมีนายตำรวจสายเลือดทหารเข้ามาดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจในฐานะผู้สืบทอดอำนาจ อันได้แก่ พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรากรู นั้น จึงเป็นการเข้าครอบงำกรมตำรวจโดยเด็ดขาด เนื่องจากลักษณะของการจัดองค์กรของตำรวจคล้ายคลึงทหาร การควบคุมบังคับบัญชาจึงกระทำได้อย่างง่าย ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ในระหว่างวันที่ 6-15 ตุลาคม 2516 โดยนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ได้รวมตัวกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงต้องอยู่ฝ่ายเดียวกับรัฐบาลไปโดยปริยาย โดยจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งเป็นผู้นำทางการเมือง ในช่วงวันเวลาเหล่านี้ พล.ต.ท.ประจวบฯนับว่าเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูง⁵⁴ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลส่วนตัวในความเป็นคนใกล้ชิดและเป็นคนกลุ่มเดียวกันกับรัฐบาลแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ในฐานะเป็นนายตำรวจระดับสูง ที่ต้องรับผิดชอบต่อความสงบเรียบร้อยภายในประเทศอีกด้วย ซึ่งการที่ต้องตกอยู่ในหลายฐานะเช่นนี้ ย่อมเป็นการสุดวิสัยที่ พล.ต.ท.ประจวบ จะสั่งการหรือปฏิบัติการต่างๆในฐานะเป็นนายตำรวจของประชาชนได้ เพราะเหตุผลในการเข้ามาเป็นนายตำรวจนั้นไม่ใช่เหตุผลทางราชการตำรวจแต่เป็นเหตุผลทางการเมือง การสั่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาล และตำรวจสันติบาลทำการจับกุมกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ จำนวน 11 คน ได้แก่ นายนพพร สุวรรณพานิช ,นายทวี หมี่นนิกร, นายวิสา คัญทัพ , นายบุญส่ง ชเลธร, นายธีรยุทธ บุญมี, นายบัณฑิต เอ็งนิลรัตน์, นายมนตรี จิ่งศิริอารักษ์, นายธัญญา ชุนชฎาธาร, นายปรีดี บุญซื่อ,นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย และนายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร⁵⁵ ต่อมายังสามารถทำการจับกุมนายก่อเกียรติ คงคา และนายไชแสง ลูกใส เพิ่มเติมอีกโดยกล่าวหาว่าร่วมกันมั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง

⁵³ สิริวุฒิ หงษ์พานิช . " ตำรวจกับการเมืองไทย " , หน้า 106 – 107.

⁵⁴ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต. , มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตราย อ.ต.ร. , หน้า 27 – 28.

⁵⁵ พันธุ์ศักดิ์ ศาสนอนันต์ . " การเมืองไทยกับการบริหารงานตำรวจ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำคัญที่เกี่ยวข้อง " , หน้า 86.

เกินกว่า 5 คน การจับกุมนี้ถือว่าเป็นการกระทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ แต่ผลที่ติดตามมาคือการเดินขบวนเรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาที่ถูกจับกุม

จุดที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นองเลือดในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 คือคำสั่งทางวิทยุของ พล.ต.ท. ประจวบฯ ที่ได้สั่งให้ พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ผู้ควบคุมกำลังตำรวจที่กำลังควบคุมกลุ่มประชาชนที่เดินขบวนอยู่ที่บริเวณหน้าพระตำหนักสวนจิตรลดาว่า ให้ปิดกั้นประชาชนไม่ให้เดินกลับทางถนนพระราม 5 ซึ่งทำให้เหตุการณ์บานปลายจนเป็นการฆ่ากันอย่างเหี้ยมโหด⁵⁶

จากเหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นผลให้ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ต้องลาออกจากตำแหน่ง รวมทั้งจอมพลประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้บัญชาการทหารบก และอธิบดีกรมตำรวจ ต้องเดินทางลี้ภัยออกไปนอกประเทศ สภาพการณ์ทางการเมืองภายหลังจากวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลและรักษาการ พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรางกูร ได้แต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมตำรวจ สภาพการณ์ในบ้านเมืองขณะนั้นประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากกว่ากลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากที่สุด นิสิตนักศึกษาได้ประกาศตนเข้าร่วมมือกับตำรวจในการจับกุมผู้กระทำผิดและเป็นผู้ควบคุมเจ้าหน้าที่ตำรวจในการใช้มาตรการในขณะที่จับกุมผู้ต้องหา ในกลุ่มลูกจ้างกรรมกรได้มีการจัดหยุดงานเรียกร้องความยุติธรรม มีการเดินขบวน 501 ครั้ง⁵⁷ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องรับภาระหนักในการทำหน้าที่คุ้มกันความปลอดภัยและรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เพราะการต่อสู้เรียกร้องส่วนมากจะเลือกใช้วิธีการที่ค่อนข้างรุนแรง ในบางครั้งถึงขั้นเป็นการรื้อถอนสิทธิและเสรีภาพของกลุ่มอื่น ในขณะที่ชุมนุมมี

⁵⁶ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต. , มนัส สัตยารักษ์ และ วรสิทธิ์ สุมน . อันตราาย อ.ต.ร. , หน้า 129.

⁵⁷ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ . " ความล้มเหลวของประชาธิปไตยในประเทศไทย ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 " (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2523) , หน้า 126 – 127.

การปลุกระดมให้เกิดความกระตือรือร้นต่อรัฐบาลและต่อต้านการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในลักษณะที่ฝ่าฝืนกฎหมาย และในบางครั้งก็ฉวยโอกาสสร้างสถานการณ์แล้วก่อความวุ่นวายขึ้น

นอกจากนี้ ได้มีการเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่ตำรวจจากเหตุการณ์ต่างๆ⁵⁸ เพื่อคัดค้านหรือเป็นทำนองตอบโต้การกระทำของรัฐบาล ดังนี้

1. วันที่ 5 เมษายน 2518 ข้าราชการตำรวจจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ได้หยุดงานประท้วงการที่รัฐบาลสั่งปล่อยบุคคลที่เดินขบวนและเผาजनผู้ว่าราชการจังหวัด โดยคำสั่งของรัฐบาลให้พ้นข้อหาในทุกกรณี เหตุการณ์ความไม่สงบดังกล่าวได้ก่อตัวขึ้นและลุกลามไปทั่วประเทศเป็นเวลาเกือบ 15 วัน จึงสงบลง ซึ่งอธิบดีกรมตำรวจได้ส่งนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ไปไกล่เกลี่ยให้เข้าใจสภาพการณ์ของตำรวจที่จำเป็นต้องปฏิบัติไปตามคำสั่งของผู้มีอำนาจทางการเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

2. วันที่ 16 สิงหาคม 2518 ข้าราชการตำรวจจากจังหวัดลำพูน, เชียงใหม่, นครสวรรค์, นครราชสีมา, และนครศรีธรรมราช ประมาณ 500 นาย ได้รวมตัวกันที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองลำพูน เพื่อประท้วงการที่รัฐบาลสั่งปล่อยผู้นำชาวนาและผู้นำนิสิตนักศึกษาจำนวน 9 คน ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมตัวไว้เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2518 โดยไม่มีเงื่อนไข โดยในตอนเย็นวันที่ 17 สิงหาคม 2518 มีผู้ร่วมชุมนุมอยู่ถึง 4,000 - 5,000 คน โดยตำรวจที่ร่วมชุมนุมได้ออกแถลงการณ์มีสาระสำคัญว่า

" บ้านเมืองในปัจจุบันมีเหตุการณ์ไม่ปกติสุขเหมือนแต่ก่อน โดยทราบแน่ชัดว่าต้องมีพวกที่ชอบอาศัยกฎหมายมาทำลายกฎหมายจนถึงขั้นดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลแล้วให้พ้นข้อหาโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นในนามตำรวจไทยทุกคนจะยินยอมให้กฎหมายมาชนะกฎหมายไม่ได้โดยเด็ดขาด ถึงแม้ว่าเราจะถูกบีบบังคับกดขี่ในทางใดๆก็ตาม เราจะต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย และเราขอเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล ดังมีข้อความต่อไปนี้

1. ขอให้ดำเนินคดีกับ นายเกรียงกมล เลานไพโรจน์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

2. ดำเนินคดีกับอธิบดีกรมอัยการ

⁵⁸ นิพนธ์ บุญยพุทธะ พ.ต.อ. . " ภาพพจน์ของตำรวจ " , หน้า 17 - 24.

3. ให้ศูนย์สหพันธ์ต่างๆ จัดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย
4. ให้ระงับโอนการสอบสวนไปให้ฝ่ายปกครองทุกกรณี
5. ให้นายกรัฐมนตรีไปแถลงที่จังหวัดลำพูนด้วยตนเอง
6. ไม่ให้เอาผิดกับข้าราชการตำรวจที่ไปร่วมชุมนุมไม่ว่ากรณีใดๆ
7. ขอย่าให้ข้าราชการการเมืองเข้ามายุ่งเกี่ยวและก้าวก่ายข้าราชการประจำ
8. ให้รัฐบาลวางมาตรการที่เด็ดขาด อย่าให้มีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีก ถ้าหากรัฐบาลไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์ได้ให้ลาออก
9. ขอเชิญนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมตำรวจและอธิบดีกรมอัยการ ไปชี้แจงเหตุการณ์ในที่ชุมนุม
10. เกี่ยวกับการทำงานของข้าราชการประจำ ห้ามมิให้ข้าราชการการเมืองเกี่ยวข้อง"

นอกจากนี้ ตอนเย็นวันที่ 19 สิงหาคม 2518 ได้มีกลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจนอกเครื่องแบบจำนวนมากได้พากันไปชุมนุมกันที่ห้องสนามหลวง พร้อมทั้งเปิดอภิปรายโจมตีเกี่ยวกับการปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 9 คน และได้เรียกร้องให้ พ.ต.ต. อนันต์ เสนาพันธ์ ซึ่งถูกกรมตำรวจปลดออกจากราชการขึ้นมาอภิปราย และต่อมาเวลาประมาณ 20.00 น. ตำรวจและประชาชนที่ชุมนุมกันอยู่บริเวณสนามหลวงก็ได้เคลื่อนขบวนไปยังบ้านนายกรัฐมนตรีที่ซอยสวนพลู... แต่ พ.ต.ต. อนันต์ฯ ได้กล่าวชักจูงขอ ร้องให้ผู้ร่วมชุมนุมส่วนหนึ่งไปรวมกันอยู่สถานีตำรวจนครบาลทุ่งมหาเมฆได้สำเร็จหลังจากที่อธิบดีกรมตำรวจและผู้บัญชาการตำรวจนครบาลได้ร้องขอแต่ไม่มีผู้ใดปฏิบัติตาม แต่ก็ยังมีผู้ร่วมชุมนุมส่วนหนึ่งอยู่ที่หน้าบ้านของนายกรัฐมนตรี

ในคืนดังกล่าว ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางมาชี้แจงเหตุผลแก่ตำรวจที่ชุมนุมอยู่ที่สถานีตำรวจนครบาลทุ่งมหาเมฆ.. ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะกลับเข้าบ้านพักปรากฏว่าตำรวจอีกส่วนหนึ่งเข้าใจว่านายกรัฐมนตรีหลบหน้า ได้เปิดอภิปรายโจมตีนายกรัฐมนตรีอย่างรุนแรงและได้พังรั้วบ้านนายกรัฐมนตรีเข้าไป บุกรทำลายสิ่งของหลายอย่างในบ้านโดยนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ไม่สามารถห้ามได้ หลังจากนั้นตำรวจผู้ร่วมชุมนุมก็ได้เดินทางกลับไปยังกรมตำรวจ ซึ่งการเดินทางของตำรวจก็ได้สิ้นสุดลงหลังจากที่นายกรัฐมนตรีและอธิบดีกรมตำรวจได้ทำความเข้าใจกับตำรวจที่เดินขบวนแล้ว โดยมีได้เอาผิด

ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางการเมืองที่สั่งสมมาในช่วงหลังปี 2516 และการเดินทางเข้ามาประเทศไทยของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ก่อให้เกิดการประท้วงจากนิสิต นักศึกษาและประชาชน โดยมีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นแกนนำซึ่งเป็นสาเหตุต่อเนื่องไปยังเหตุการณ์นองเลือดในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยตำรวจและทหารได้เข้าทำการปราบปรามนิสิต นักศึกษา และประชาชน ที่ร่วมชุมนุมอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างรุนแรง โดยอ้างว่าการเดินขบวนดังกล่าวถูกแทรกแซงจากฝ่ายคอมมิวนิสต์เพื่อที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบภายในประเทศ⁵⁹ และคณะทหารและตำรวจได้อาศัยเหตุการณ์นี้เป็นข้ออ้างในการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินโดยใช้ชื่อว่า "คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" มีพล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้า และมีผู้บังคับบัญชาทั้งฝ่ายทหารและตำรวจร่วมในการยึดอำนาจ ซึ่งฝ่ายตำรวจคือ พล.ต.อ. ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจ

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการบริหารงานตำรวจไทย

กิจการตำรวจไทยมีประวัติอันยาวนานซึ่งสันนิษฐานว่าเริ่มก่อตั้งในสมัยกรุงสุโขทัยและมีภารกิจหน้าที่รับใช้พระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด และต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญมากขึ้นภารกิจของตำรวจจึงถูกกำหนดให้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองจะเห็นได้ว่ากิจการของตำรวจตั้งแต่สมัยพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการปรับปรุงเป็นองค์กรกิจการตำรวจเป็นกลไกในการบริหารประเทศ จนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการนำรูปแบบของตำรวจอังกฤษมาปรับปรุงพัฒนากิจการตำรวจให้เป็นแบบสากล ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชได้ใช้องค์กรตำรวจเป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศ

จากบทบาทของตำรวจที่มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รักษากฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำผิดอาญา บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน และดูแลรักษาผลประโยชน์สาธารณะทำให้ตำรวจเป็นองค์กรที่มีอำนาจและอิทธิพลใน

⁵⁹ ปธาน สุวรรณมงคล และคนอื่น ๆ . ลัทธิการเมืองและยุทธศาสตร์ในการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา , 2532) , หน้า 590.

การบริหารประเทศให้สงบสุข ดังนั้นผู้ที่เป็นอธิบดีกรมตำรวจและดำรงตำแหน่งสำคัญๆในกรมตำรวจ จึงเป็นผู้มีอำนาจมือย่างมาก ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎร ปรากฏว่าคณะราษฎรซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองก็ได้ใช้อิทธิพลในการแต่งตั้งผู้รักษาการ ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจภูธร คือ พ.ต.อ. เอกพระยาบุเรศผดุงกิจ และแต่งตั้ง พ.ต.อ. พระยาอนุสรณ์ ธุรการ เป็นอธิบดีกรมตำรวจและใช้อำนาจของตำรวจในการปราบปรามผู้ขัดแย้งต่ออำนาจของคณะราษฎร ซึ่งไม่ว่าการเมืองไทยทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ใช้อิทธิพลในการ แต่งตั้งอธิบดีกรมตำรวจหรือตำแหน่งสำคัญในกรมตำรวจ หรือแม้กระทั่งได้เข้าไปดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมตำรวจเสียเอง ทั้งนี้เพราะว่าโดยบทบาทและหน้าที่ของตำรวจแล้วอำนาจโดยชอบด้วย กฎหมายอันจะสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ ดังนั้นเมื่อมีการปฏิวัติรัฐประหาร หรือเปลี่ยนแปลงการปกครองทุกครั้ง คณะบุคคลผู้ก่อการจะร่วมมือกับอธิบดีกรมตำรวจหรือเข้ามา แทรกแซงในการบริหารงานตำรวจ

ตามที่กล่าวมาแล้วพอที่จะสรุปได้ว่าผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ใช้อำนาจในการแทรกแซง การบริหารภายในกรมตำรวจโดยแต่งตั้งพรรคพวกของตนดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ หรือโอน เข้าไปรับราชการในกรมตำรวจในตำแหน่งที่สำคัญๆเพื่อสืบทอดอำนาจหรือแม้กระทั่งเข้าไปดำรง ตำแหน่งในกรมตำรวจด้วยตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบทอดปรากฏมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงข้อมูลผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้อำนาจแต่งตั้งอธิบดีและตำแหน่งสำคัญๆในกรม ตำรวจ ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2521

เมื่อ พ.ศ.	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งและเกี่ยวข้อง	ผู้มีอำนาจทางการเมือง
พ.ศ. 2475	- พ.ต.อ.พระยาบุเรศผดุงกิจ รักษา การแทนอธิบดีกรมตำรวจภูธร	คณะราษฎร
พ.ศ. 2476	- พ.ต.อ.พระยาอนุสรณ์ธุรการ เป็น อธิบดีกรมตำรวจ - โอนพ.ต.หลวงอดุลเดชจรัส มาเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ	พระยาพหลพลพยุหเสนา "

เมื่อ พ.ศ.	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งและเกี่ยวข้อง	ผู้มีอำนาจทางการเมือง
พ.ศ.2477	- พล.ต.อ.หลวงอดุลจรัส เป็น อธิบดีกรมตำรวจ	พระยาพลพลพยุหเสนา
พ.ศ.2490	- ปลด พล.ร.ต.สังวรณ์ สุวรรณชีพ ออกจาก อ.ตร.	คณะรัฐประหาร 2490
	- พล.ต.ท.หลวงชาติตระการโกศล รักษาการแทน	"
	- โอน พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ มาดำรง ตำแหน่งในกรมตำรวจ และดำรง	"
	ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจในที่สุด	
พ.ศ.2500	- ปลด พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ออก จากอธิบดีกรมตำรวจ	คณะรัฐประหาร 2500
	- พล.ต.ต.ขุนพิชัยมนตรี รักษาการ แทน	"
	- พล.อ.ไสว ไสวแสนยากร เป็น อธิบดีกรมตำรวจ	"
	- โอน พล.ท.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็น รองอธิบดีกรมตำรวจ	"
	- จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่งตั้งตัว เองรักษาการในตำแหน่งอธิบดี กรมตำรวจ	จอมพลสฤษดิ์ ฯ
พ.ศ.2506	- พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็น อธิบดีกรมตำรวจ	คณะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร
พ.ศ.2515	- จอมพลประภาส จารุเสถียร รอง นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการ	คณะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

เมื่อ พ.ศ.	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งและเกี่ยวข้อง	ผู้มีอำนาจทางการเมือง
	กระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชาการทหารบกรักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ	คณะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร
พ.ศ.2516	- โอน พล.ท.ประจวบ สุนทรวงูร เป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ	"
	- พล.ต.อ.ประจวบ สุนทรวงูร เป็นอธิบดีกรมตำรวจ	นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี
พ.ศ.2519	- โอน พล.ท. วิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ มาเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ	"
	- พล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจช่วยราชการสำนักงานกระทรวงมหาดไทย	โดย นายสมักร สุนทรเวช ออกรายการโทรทัศน์และวิทยุ กระจายเสียง
	- พล.ต.อ.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น เป็นอธิบดีกรมตำรวจ	"

สภาพปัญหาของการบริหารงานบุคคลของกรมตำรวจ

สำหรับประเทศไทยกรมตำรวจ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่รัฐและสังคมได้จัดตั้งขึ้นเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และความปลอดภัยสงบสุขของประชาชนทั้งทางด้านการบริหารและการรักษากฎหมาย⁶⁰

⁶⁰ คำแถลงนโยบายดำเนินการของกรมตำรวจของ พล.ต.ท. ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจ วันที่ 1 ตุลาคม 2518 อ้างใน รวมประชาชาติ (4 ตุลาคม 2518) : 3.

โดยอาจแยกอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบได้ดังนี้⁶¹

1. การป้องกันอาชญากรรม
2. การปราบปรามอาชญากรรม
3. การคุ้มครองสวัสดิภาพของประชาชน
4. การรักษาความปลอดภัยของชาติ
5. การรักษาความมั่นคงทั่วไป

เมื่อพิจารณาจากขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตำรวจดังกล่าว จะพบว่าตำรวจเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างกว้างขวาง อำนาจที่ได้รับนี้จะเป็นผลโดยตรงต่อประชาชน และประชาชนย่อมได้รับผลจากการกระทำของตำรวจอย่างทันที ในเรื่องความยุติธรรมและเสรีภาพของบุคคล ด้วยเหตุนี้ตามหลักการแล้ว ตำรวจจึงต้องเป็นสถาบันที่ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เข้ามาครอบงำทั้งสิ้น⁶²

ความสำคัญและอิทธิพลของตำรวจที่มีต่อสังคมนั้นมีมาก แต่ที่จะมองข้ามเสียมิได้ก็คือระบบบริหารงานตำรวจ ทั้งนี้เพราะตำรวจเป็นองค์กรใหญ่เป็นที่รวมของคนหมู่มากที่จะต้องทำหน้าที่รับใช้ประชาชน ยิ่งเมื่อคำนึงถึงผลสะท้อนที่ตำรวจสามารถบันดาลให้เกิดขึ้นกับประชาชนแล้วจะเห็นว่าระบบบริหารงานของตำรวจนั้นจำเป็นจะต้องมีสมรรถภาพที่ดีและได้ผลเป็นอย่างดี

ตำรวจเป็นสถาบันของรัฐเยี่ยงสถาบันของรัฐอื่นๆ ที่การบริหารจะต้องให้ได้ผลเป็นที่พอใจของประชาชน ซึ่งความจริงแล้วการบริหารงานของตำรวจมิได้มีผลแต่เพียงด้านทรัพยากรของรัฐแต่จะมีผลต่อประชาชนด้วย เช่น กรณีที่ตำรวจกระทำด้วยความผิดพลาดได้ทำการจับกุมประชาชนผู้บริสุทธิ์นั้นหมายถึง ความสูญเสียชื่อเสียงตลอดจนสิทธิและสถานภาพอื่นๆ ในสังคมของผู้นั้น

⁶¹ ประเสริฐ รุจิรวงศ์. พล.ต.อ..กรมตำรวจไทย (พระนคร : โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2508), หน้า 9-10.

⁶² สกล สถิตยยุทธการ. พ.ต.ท.."ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ," วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2504) , หน้า 86.

ในทางปฏิบัติ สภาพปัญหาของตำรวจไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันปรากฏว่าตำรวจไทยได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชน, นักวิชาการ, สื่อมวลชน, นักการเมือง ฯลฯ อย่างกว้างขวางโดยภาพพจน์ส่วนใหญ่ไม่สู้ดีนักเช่น ตำรวจพยายามทำตัวเป็นนายประชาชน ขาดความยุติธรรม, รับสินบน, ข้อราษฎร์บังหลวง, ทุจริตต่อหน้าที่ที่ตำรวจพึงกระทำ, ตำรวจสนับสนุนโจรผู้ร้าย, ใช้ระบบพวกพ้อง, ตำรวจแตกความสามัคคี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งตำรวจมีส่วนเกี่ยวพันกับการเมืองอย่างเหนียวแน่น⁶³

ในกรณีที่ตำรวจเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเหนียวแน่นกับการเมืองของประเทศนั้นพฤติกรรมของตำรวจอาจจำแนกได้คือ ประการแรก อยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองโดยตำรวจจะเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนในการแสวงหา และพิทักษ์รักษาอำนาจทางการเมืองให้กับคนบางคนหรือบางกลุ่ม เช่น การเปลี่ยนแปลงตัวอธิบดีกรมตำรวจทันทีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 การนำตัวหลวงอดุลย์เดชจรัส จากทหารมาควบคุมกิจการตำรวจเป็นคนแรก การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจเสียเอง⁶⁴ ประการที่ 2 คือตำรวจเข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองเสียเอง เช่น พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ มีตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และเลขาธิการพรรคเสรีมนังคศิลาในขณะเดียวกัน⁶⁵ การเรียกร้องคัดค้านไม่ให้สภานิติบัญญัติออกพระราชบัญญัติแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น⁶⁶ จากพฤติกรรมของตำรวจทั้งสองประการนี้แม้ว่าภายหลังที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 จนเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นแล้วก็ตาม ตำรวจก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับการเมืองตลอดมา⁶⁷ อาทิ เช่น กรณีการแต่งตั้งอธิบดีกรมตำรวจต่อจาก พล.ต.อ.พจน์ ภาชนะนนท์ ปรากฏว่ามีข่าววิพากษ์

⁶³ คำปราศรัยของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ (นายกรัฐมนตรี) ในการเปิดอบรมและสัมมนา นายตำรวจระดับผู้กำกับการทั่วประเทศ รุ่นที่ 1 สว่างคนนิवास สมุทรปราการ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2509

⁶⁴ อนันต์ เสนาชันท์ . พ.ต.ต. อ.ตร. อันตราย (กรุงเทพ : โรงพิมพ์โพธิ์สามต้น , 2517)

⁶⁵ สว่าง ลานเหลือ .37 ปี แห่งการปฏิบัติ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514) , หน้า 63.

⁶⁶ ศิวะ รณชิต . "ลมตะวันตก" เดลินิวส์ (19 สิงหาคม 2518) : 5.

⁶⁷ อนันต์ เสนาชันท์ .พ.ต.ต. อ.ตร. อันตราย ,หน้า 3.

วิจารณ์กันว่าการเมืองเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง⁶⁸ เพราะว่าสภาพการณ์ทั่วไปในปี พ.ศ. 2518-2519 นั้น บรรยายากาตทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ยังเป็นไปในลักษณะสืบเนื่องมาจากในช่วงภายหลังปี พ.ศ. 2516 กล่าวคือสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสิ่งที่กลุ่มผลประโยชน์ทุกกลุ่มปรารถนา ปรากฏว่าในช่วงระยะเวลา 2 ปี หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีผลกระทบต่อทุกวงการ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพสูงสุด เพราะฉะนั้นในช่วงระยะเวลาที่ พล.ต.อ. ศรีสุข มหินทรเทพ ได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมตำรวจต่อจาก พล.ต.อ. พจน์ เกกะนันท์ จึงต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ นานาประการ รวมถึงการที่ตำรวจเข้าไปพัวพันกับการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่างเช่น การแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจมีอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาแฝง และกรณีการลอบสังหารผู้นำนิสิตนักศึกษากลุ่มชาวนาและประชาชน การตายของผู้นำนักศึกษาที่มีแนวความคิดสังคมนิยม เป็นการตายลึกลับและรวดเร็ว และเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ไม่สามารถสืบหาหลักฐานการตายได้อย่างชัดเจน⁶⁹

การที่ตำรวจมีความสัมพันธ์กับการเมืองดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ปรากฏว่าได้สร้างปัญหาไว้มากมาย ทั้งในการบริหารงานของตำรวจเอง อันมีผลกระทบไปถึงประชาชนซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลนอกจากการกระทำของตำรวจโดยตรงในเรื่องสิทธิเสรีภาพตลอดจนความยุติธรรม นอกจากนี้ยังส่งผลไปถึงความล้มเหลวในการพัฒนาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งมีรัฐบาลที่ได้รับการเลือกมาจากประชาชนอีกด้วย

สรุป

จากการศึกษาพบว่าในอดีตที่ผ่านมาตำรวจและการเมืองมีความสัมพันธ์กันในเชิงอุปถัมภ์รูปแบบของตำรวจการเมืองอุปถัมภ์ (partisan policing style) เป็นการใช้ระบบอุปถัมภ์ ระบบเครือญาติ และระบบพวกพ้อง ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองก้าวก่ายการบริหารงานของกรมตำรวจ กล่าวคือใช้อำนาจอิทธิพลแทรกแซงในการแต่งตั้งอธิบดีกรมตำรวจหรือตำแหน่งสำคัญๆ ในกรมตำรวจ โดยโอนหรือแต่งตั้งพรรคพวกของตนซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองไม่ว่าจะได้อำนาจมาโดยการยึด

⁶⁸ ผู้สื่อข่าวพิเศษ . "บ้านเมืองของเรา" รวมประชาชาติ (15 มกราคม 2519) : 6.

⁶⁹ การลอบสังหารนักการเมือง . รวมประชาชาติ (2 มีนาคม 2519) : 3.

อำนาจการปกครองหรือปฏิวัติรัฐประหารก็ตาม ไปดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในกรมตำรวจ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง หรือผลประโยชน์อื่นๆ แห่งพวกพ้อง เช่น ใช้ตำรวจเป็นเครื่องมือในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์หรือแสวงหาอำนาจทางการเมือง คือ ใช้ตำรวจในการสืบสวนจับกุมผู้ที่คัดค้านหรือเป็นศัตรูทางการเมือง ขยายอิทธิพลของตำรวจเป็นการค้าจนเสถียรภาพรัฐบาล คล้ายคลึงกับรูปแบบการควบคุมโดยตำรวจของรัฐเผด็จการ หรือปราบปรามผู้ที่มีแนวความคิดขัดแย้งกับรัฐบาล ตัวอย่างเช่น ทำการกวาดล้างอันธพาลทั่วประเทศ หรือการสั่งจับกุมผู้เดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เหล่านี้เป็นต้น

จากรูปแบบตำรวจการเมืองอุปถัมภ์ ที่ผ่านมาเป็นผลให้ขวัญและกำลังใจของข้าราชการตำรวจโดยทั่วไปกวัดแกว่ง และข้าราชการตำรวจบางกลุ่มบางพวกก็ได้ฉกฉวยโอกาสที่ใกล้ชิดกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองเป็นช่องทางในการกอบโกยผลประโยชน์หรือเพื่อความก้าวหน้าของตนเอง โดยได้กระทำทุกวิถีทางที่จะคอยรับใช้ผู้มีอำนาจทางการเมือง ไม่ว่าจะกระทำนั้นจะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือไม่ก็ตาม และบางโอกาสตำรวจเหล่านั้นก็เข้าไปแทรกแซงการเมืองด้วยเช่นกัน คือ การรับตำแหน่งทางการเมือง การออกกฎหมายริดรอนสิทธิของประชาชน และในบางโอกาสบางยุคบางสมัยกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองได้สืบทอดอำนาจทางการเมือง และในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ เป็นช่วงที่ทหารเป็นกลุ่มอิทธิพลที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างมากและต่อเนื่อง ซึ่งทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจในช่วงดังกล่าวไม่ได้เป็นการพิทักษ์คุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ทำให้ตำรวจเป็นที่เกลียดชังของประชาชนโดยทั่วไป อีกทั้ง การบริหารงานภายในกรมตำรวจก็ไม่เป็นระบบ ทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีการวิ่งเต้นซื้อขายตำแหน่งเพื่อฉกฉวยผลประโยชน์กันมากมายก่ายกอง ข้าราชการตำรวจที่ฉกฉวยโอกาสก็ได้ใช้ช่องทางอิทธิพลตามอำนาจและหน้าที่ไปในทางทุจริตประพฤตินิยมชอบ